

Unge homofile menn og fravær av adekvate tegn og kulturelle bilder

Begrepet «seksualitet» betegner et spekter av fenomener, ikke bare kroppslig praksis, men også kulturelle og personlige tegn eller bilder for seksuell praksis og seksuelle forestillinger. De samfunn vi lever i formidler kunnskap, forestillinger og symboler knyttet til sex og seksualitet. Unge homofile menn som ennå ikke har tilhørighet i ett eller flere miljøer hvor homofile menn møtes, vil i stor grad være avhengige av allment tilgjengelige kilder når det gjelder tilgang på tegn og kunnskap om seksualitet. Blant de tegn og kulturelle bilder som slike kilder formidler, finner vi få som relaterer seg spesifikt til en homoseksuell virkelighet. Blant disse få eksisterer det knapt noen som ikke er utledet fra det heteroseksuelle erfaringsområdet. I praksis betyr dette at unge homofile reflekterer over og forstår sin egen virkelighet gjennom tegn og bilder som grunnleggende sett formidler en virkelighet som er en annen enn deres. Kunnskap og bevissthet om slike prosesser kan være viktig i helsepersonells møter med unge homofile.

Forskningsprosjektet som ligger til grunn for denne diskusjonen hadde sitt utgangspunkt i HIV-epidemien og ble gjennomført i samarbeid med Helseutvalget for homofile (statlig fullfinansiert organisasjon som driver HIV-forebyggende arbeid blant menn som har sex med menn). Siktemålet var å identifisere og undersøke forhold av samhandlingsmessig og kulturell karakter som kan ha betydning for unge homofile menns muligheter for å beskytte seg selv og andre mot HIV-smitte. Utgangspunktet i prosjektet var at forhold knyttet til de unges seksualitet ikke kan isoleres fra deres øvrige liv eller det samfunn og den kultur de lever i. Studien hadde følgelig en bred tilnærming i valg av undersøkelsesfelt. Tilnærmingen frembrakte omfattende kunnskap om å være ung homofil mann i dagens Norge (1–4). Dette gjelder også kunnskap uten direkte relevans for HIV-forebygging.

Det er temaer knyttet til de generelle betingelsene unge homofile vokser opp under som drøftes i denne artikkelen. Mens det primære mål med artikkelen er å formidle bakgrunnskunnskap som kan være nyttig i hel-

Anne-Lise Middelthun

a.l.o.middelthun@samfunnsmed.uio.no

Seksjon for medisinsk antropologi

Institutt for allmenn- og samfunnsmedisin

Det medisinske fakultet

Universitetet i Oslo

Boks 1130 Blindern

0318 Oslo

Middelthun A-L.

Young gay men outside the gay community in search for signs and images that make sense of their identity.

Tidsskr Nor Lægeforen 2002; 122: 82–4.

This article is based on a qualitative, exploratory HIV-related study among young gay men in Norway. In addition to generating HIV-related knowledge, the study provided insights into phenomena associated with the general cultural conditions under which young gay men grow up. Those who are not yet members of gay communities or friendship groups have to rely on the public discourse for their acquisition of knowledge and signs relating to sex and sexuality. However, among the signs and images available through this discourse, only a few mediate a homosexual reality. Furthermore, of the few that exist, hardly any can be found that is not derived from the heterosexual domain. In effect this implies that young gay men will have to make sense of their lives and their sexuality through signs and images that basically mediate a reality different from theirs. In encounters between health workers and young gay men, knowledge about and awareness of such processes may be vital.

☞ Se også side 17

sefremmende arbeid, er det også et viktig anliggende å bidra til den generelle diskusjon omkring forskjeller og likheter i barns og unges oppvekstvilkår. Fenomenet som diskuteres her, fremstod som betydningsfullt gjennom hele forskningsperioden og dreier seg om fraværet av adekvate kulturelle bilder eller tegn som formidler eller uttrykker unge homofile menns spesifikke situasjon og erfaringer. Selv om diskusjonen baserer seg på materiale fra en studie av unge menn, er det all grunn til å anta at kjernen i argumentet er gyldig også for unge lesbiske kvinner.

Kort om metoden

Datainnsamlingen var basert på et knippe etnografiske tilnærminger. Kjernen i materialet er gjentatte og langvarige dialogiske intervjuer med 20 unge menn (17 og 22 år)

over en periode på inntil to år. Til sammen ble det gjennomført 82 individuelle intervjuer. Intervjumetoden var «aktiv» og innebar at begge parter betraktet, og forholdt seg til, intervjuene som kunnskapsproduserende og meningsskapende møter (5, 6). Seks fokusgruppeintervjuer med andre homofile menn enn dem som deltok i de individuelle intervjuene utfylte materialet. I tillegg var fire nøkkelinformanter tilgjengelige for prosjektet gjennom hele forskningsprosessen. Disse informantene var voksne homofile menn med godt og langvarig kjennskap til «homosemiljøene». Utover dette ble informanter med særlig kompetanse intervjuet etter behov. Som i annen antropologisk forskning inngår også relevante deler av offentligheten og den offentlige samtale i undersøkelsesfeltet og dermed i datatilfanget. Slike kilder er del av og gir inntak til den kultur de undersøkte fenomener inngår i. Prosjektets tilknytning til en pågående epidemi gjorde det nødvendig å sikre tilbakemelding til brukergruppen så snart ny kunnskap forelå eller presumptivt nyttige diskusjoner og problemstillinger var formulert. Denne formidlingen har i stor grad dreid seg om å innlede til og delta i diskusjonsmøter i regi av Helseutvalget for homofile. Ettersom innledningene alltid ble fulgt av diskusjon, ble formidlingsprosessen også del av datainnsamlings- og verifikasjonsprosessen.

Fravær av allment tilgjengelige rammeverk av tegn

Det underliggende teoretiske rammeverk for diskusjonen er semiotikk (tegn-teori) i tradisjonen etter den amerikanske filosofen Charles Sanders Peirce (1839–1914). I denne teorien anvendes «tegn» i vid forstand. Alt som har kapasitet til å betegne noe annet og dermed formidle og/eller skape betydning/mening, kan fungere som og dermed analyseres som tegn (for eksempel hendelser, bilder, symptomer, forestillinger, handlinger, ord, begreper, ting, lyder og/eller sammensatte enheter av disse tegnene). «Tegn» defineres således gjennom funksjon. Det vil si gjennom hva de gjør i vårt (kontinuerlige) arbeid for å forstå, formidle, uttrykke og/eller fortolke den virkelighet vi konfronteres med og inngår i (7, 8).

Begrepet «seksualitet» summerer et spekter av fenomener, ikke bare kroppslig praksis, men også kulturelle og personlige tegn for seksuell praksis og seksuelle forestillinger. De samfunn vi lever i, formidler kunnskap, forestillinger og symboler knyttet til

sex og seksualitet. Unge homofile menn som ennå ikke har tilhørighet i et eller flere miljøer hvor homoseksuelle menn møtes, vil i stor grad være avhengige av allment tilgjengelige tegn, kunnskap og informasjon. Blant de tegn og kulturelle bilder som er allment tilgjengelige (inklusive gjennom skoleverket), finner vi få som spesifikt formidler eller uttrykker en homoseksuell eller homofil virkelighet. Blant de få som eksisterer, er det knapt noen som ikke er utledet fra det heteroseksuelle erfaringsområdet. I praksis betyr dette at unge homofile menn ikke har allmenn tilgang på et rammeverk av spesifikke kunnskap og/eller spesifikke tegn gjennom hvilke de kan beskrive, utforske og reflektere over sin egen seksualitet. Fraværet finner vi på områder knyttet til identitet og identitetsutvikling, praktisering av sex og opplevelse av kjærlighet mellom menn.

En av deltakerne i prosjektet, Gerhard, formulerte fenomenet slik:

«Når jeg tenker over tingene, ser jeg meg i en jenteposisjon. Ikke fordi jeg vil være dame i et mann-dame-forhold, men fordi jeg vil ha en mann. Jeg ser meg i hennes sted, fordi det er en mann jeg vil ha. En som har en mann. Jeg vil ha en mann – ikke være jente og heller ikke skrule.»

I sin refleksjon over å være en mann som ønsker en annen mann var Gerhard avhengig av bilder eller tegn som betegner forhold mellom kvinne og mann. Noe som førte til at han ervervet forståelse av og gav mening til sin relasjon til menn og det å være homofil gjennom tegn som grunnleggende sett formidler en virkelighet som er en annen enn hans. For i det hele tatt å besitte tegn måtte han tilsidesette behov for presise tegn eller bilder og – i én forstand – gjøre seg til jente. Løsningen fordret også at han levde med de øvrige assosiasjoner det anvendte tegnet frembrakte eller skapte.

Den seksuelle debut og første fase av et praktiserende sexliv med en annen mann illustrerer også fraværet av adekvate og spesifikke tegn. En debut er per definisjon en overgangssituasjon man ikke kan ha første-håndskjennskap til. Skal predebutkunnskap besittes, er sekundærkilder avgjørende. Slike kilder var ikke tilgjengelige for unge homofile. To kompensasjonsstrategier (ofte i kombinasjon) kunne imidlertid identifiseres. Den første anvendte generell kunnskap om forholdet mellom erfaren og uerfaren, «lærling-lærer-relasjonen». Den andre oversatte og anvendte koden for den heteroseksuelle debut. Kunnskap om lærling-lærer-relasjonen og den heteroseksuelle debut var tilgjengelig og kjent for den unge mannen. At disse strategiene kan ha HIV-relaterte konsekvenser, er drøftet annet sted (1). Koden for lærling-lærer-relasjonen innebærer at den unge mannen forventer og aksepterer at den erfarne tar ledelse i og ansvar for situasjonen. En slik strategi gjør den uerfarne avhengig av partneren også når det gjelder sikker sex og/eller kondombruk. Med kraft ble

det hevdet at det er vanskelig – om ikke umulig – å initiere kondombruk hvis den erfarne ikke ønsker dette. Ettersom penetrasjon definerer den heteroseksuelle debut, innebar strategien med å «oversette» en slik definisjon praktisering av anal penetrasjon.

Et annet eksempel på fraværet av spesifikke tegn finner vi nettopp i forholdet til anal penetrasjon. Unge menn som ønsket å bli penetrert i analt samleie, men ikke hadde ervervet aksepterende og gode tegn for dette seksuelle møtet mellom menn, tok i bruk bilder av det heteroseksuelle samleiet. Denne løsningen førte ofte til følelser av skam eller selvforakt. Den unge manns opplevelse av at han tok en kvinnes posisjon hvis han lot seg penetrere i samleie, bidrog til å frembringe disse følelsene. Skammen var ikke assosiert med posisjonen som sådan, men med å være *en mann* som tok, fikk og/eller ønsket den. For ordens skyld, de unge mennene var ikke bærere av negative holdninger til kvinner som ble penetrert av menn.

Opplevelse av annerledeshet

At mange homofile har opplevd seg som «annerledes» i barndom og tidlig ungdom, er rapportert fra studier og klinisk praksis (9–11). I det empiriske materialet som ligger til grunn for denne diskusjonen, er det slående hvor mange som refererer til at de som barn opplevde en distinkt og vedvarende følelse av å være annerledes. Ofte ble dette knyttet til opptatthet av klær og utseende eller mangel på interesse for sport. Da jeg diskuterte dette med en av nøkkelinformantene, gjenkjente han opplevelsen umiddelbart: «Det at jeg ikke var interessert i fotball, gav meg en klar følelse av å være annerledes. Når jeg ser tilbake på det nå, går jeg ut fra at det var mange gutter som ikke var interessert i fotball, men jeg var antakelig den eneste som bekymret meg over det og tok det som et tegn på at jeg var annerledes.»

For noen kan opplevelsen av annerledeshet knytte seg til en seksualitet de senere vil navngi som homoseksualitet. Hvis så er tilfellet, indikerer det at barndommen deres på noen viktige områder vil være forskjellig fra barndommen til barn som senere vil navngi sin seksualitet som heteroseksuell. For barn som senere vil betegne seg som heteroseksuelle, vil tidlige formende år være omsluttet av kulturelle bilder og tegn som – om enn aldri så vagt – vil uttrykke eller formidle deres seksuelle impulser og hvor de er rettet. Tegn eller bilder som på et nivå korresponderer med kroppslige og emosjonelle erfaringer, vil være til stede i kulturen. Slik vil det ikke være for barn som senere vil kalle seg homoseksuelle eller homofile. De vil ikke på samme måte finne svar i den kultur de med nødvendighet relaterer seg til og er omsluttet av. Deres vage, tentative spørsmål og fornemmelser vil ikke finne gjenklang i de generelle kulturelle omgivelser. Mye er i endring på dette feltet i Norge i dag. Hvis den nåværende positive utviklingen med økt

aksept og synliggjøring av homofile fortsetter, vil dette kunne ha positive konsekvenser også for barn som senere vil erfare at de er homofile.

Et relatert problemområde ble diskutert av Dank (12) allerede i 1971. Med utgangspunkt i en annen minoritetsgruppe diskuterte han at mens foreldre til et farget barn i et overveiende hvitt samfunn vil kunne kommunisere med barnet om det å være i minoritet og være annerledes, så vil dette ikke være tilfellet for foreldre til barn som føler seg annerledes av grunner knyttet til seksualitet. Dette er også drøftet av Offerdal (13). Det er all grunn til å tro at vi fremdeles har et godt stykke vei å gå på dette feltet.

Stigma og minoritetsposisjon

I sin klassiske studie av sosial stigmatisering og identitet viser Goffman (14) hvordan et stigma kan fargelegge og bestemme interaksjonen blant stigmatiserte og mellom stigmatiserte og ikke-stigmatiserte. Dette fører til at kommunikasjonsfeltet mellom mennesker eller grupper av mennesker snevres inn og i hovedsak vil dreie seg om stigmaet. Når ett trekk velges ut for å beskrive hele personen, reduseres mennesket til én bestemt rolle. I en slik prosess reduseres personen gjerne til sitt mest synlige avvik. Følelsen av eller engstelsen for å bli redusert til sin «forskjellighet» gjennom å bli tillagt den som en altovergripende «total identitet», var også til stede blant unge norske homofile menn.

Paul (15) gir et tidlig bidrag til diskusjonen av denne prosessen, som han hevder innebærer en depersonalisering: Majoriteten ser ikke den homoseksuelle eller homofile som en individuell person – han sees bare som «en slik». En annen side av dette fenomenet viser seg når én persons handlinger eller holdninger tillegges gruppen som helhet. Slutninger om hele gruppen trekkes på bakgrunn av ett medlems oppførsel. For en ung homofil mann kan møtet med en annen mann som bryter den unges forventninger om og oppfatning av hvordan «man bør være», vanskeliggjøre hans egen prosess. Spørsmål som «er jeg også sånn?», «vil jeg bli sånn?» eller «tror alle andre at jeg er sånn?» vil ofte være påtrengende. Som fenomen vil ikke dette på samme måte gjelde heteroseksuell ungdom. De risikerer ikke å bli tilskrevet eller tillegges seg selv handlinger og holdninger fra en hvilken som helst annen enkeltperson i den heteroseksuelle del av befolkningen.

Den unge vil altså kunne gå fra en tilstand hvor han verken «blir sett» eller har mulighet for å gjenkjenne følelser og fornemmelser i kulturelle bilder eller forestillinger til en situasjon hvor hans homoseksualitet truer med å ta all oppmerksomhet. Paradoksalt nok kan han risikere at homoseksualiteten blir gjort altovergripende samtidig som han fremdeles opplever å være i et tomrom med hensyn til tilgang på tegn og forestillinger

knyttet til det å leve et liv som homofil/homoseksuell.

Avslutning

Spesifikke kulturelle bilder eller tegn som uttrykker eller formidler en homoseksuell praksis og ikke er utledet fra det heteroseksuelle erfaringsområdet, er knapt tilgjengelig for unge homofile menn. Unge homofile menn vil derfor måtte trekke slutninger om egen seksualitet og forventet seksualatferd gjennom tegn som grunnleggende sett uttrykker en virkelighet som er annerledes enn deres. Mens dette kan være av direkte, indirekte eller av ingen betydning for spørsmål knyttet til helse og sykdom, vil det alltid være relevant for hvordan unge menn forstår og gir mening til eget og andre homofile menns liv. Etter hvert som de unge mennene blir deltakere i forskjellige (lokalisererte eller ikke-lokalisererte) nettverk og miljøer av homofile, vil deres muligheter for å utvikle eller tilegne seg mer finstemte og nyanserte tegn øke. De vil kunne erverve eller skape tegn og bilder som relaterer seg spesifikt til deres livssituasjon og erfaringsverden.

Fraværet av tegn, som er drøftet her, blir sjelden gjort til gjenstand for diskusjon. Slik var det også blant de mange det er kommunisert med i forbindelse med dette prosjektet, helsearbeidere inkludert. Regelen var at de i liten grad hadde reflektert over mangelen på adekvate tegn og bilder og de mulige konsekvenser et slikt fravær kan ha for en god del barn og unge. Noe av kraften i tegn og bilder ligger nettopp i at vi vanligvis tenker *med* dem og ikke *om* dem. Men den letthet med hvilken vi ser, tenker, fortolker og forstår gjennom tegn, kan også føre til at vi overser deres betydning. Jeg har søkt å vise at de generelle kulturelle omgivelser, på vitale områder, vil oppleves forskjellig av den gruppen barn og unge som står i sentrum her, og de barn og unge som senere vil betegne seg som heteroseksuelle eller allerede erfarer seg som dette.

Litteratur

1. Middelthon A-L. Sexual debut and the risk of HIV infection among young gay men in Norway. I: Aggleton P, Davies P, Hart G, red. AIDS activism and alliances. London: Taylor & Francis, 1997: 100–21.
2. Middelthon A-L. Interpretation of condom use and nonuse among young Norwegian gay men: a qualitative study. Medical Anthropology Quarterly 2001; 15: 58–83.
3. Middelthon A-L, Aggleton P. Reflection and dialogue for HIV prevention among young gay men. AIDS Care 2001; 13: 515–26.
4. Middelthon A-L. Being young and gay in the context of HIV. A qualitative study among young Norwegian gay men. Doktoravhandling. Oslo: Institutt for allmenn- og samfunnsmedisin, Universitetet i Oslo, 2001.
5. Holstein JA, Gubrium J. Active interviewing. I: Silverstein, D, red. Qualitative research. Theory, method, and practice. London: Sage Publications, 1997: 113–29.
6. Gubrium JF, Holstein JA. The new language of qualitative method. New York: Oxford University Press, 1997.

7. Colapietro V. Peirce's approach to the self. A semiotic perspective on human subjectivity. Albany NY: SUNY Press, 1989.
8. Singer M. Semiotics of cities, selves and cultures. Explorations in semiotic anthropology. Berlin: Mouton de Gruyter, 1991.
9. Herdt G. Introduction: gay and lesbian youth, emergent identities, and cultural scenes at home and abroad. Journal of Homosexuality 1989; nr.1/2: 1–42.
10. Troiden RR. The formation of homosexual identities. Journal of Homosexuality 1989; nr. 1/2: 43–73.
11. Isay RA. Gender in homosexual boys: some developmental and clinical considerations. Psychiatry 1999; 62: 187–94.
12. Dank BM. Coming out in the gay world. Psychiatry 1971; 34: 180–97.
13. Offerdal A. Behovet for å utvikle strategier for selvmordsforebyggende arbeid blant unge homofile og lesbiske. I: Benum V, Friis E, Offerdal A, red. Vite for å forstå. Trondheim: Landsforbundet for lesbisk og homofil frigjøring, 1997.
14. Goffman E. Stigma. Notes on the management of spoiled identities. New York: Prentice Hall, 1983.
15. Paul W. Minority status for gay people. I: Paul W, Weinrich JD, Gonsiorek JC, Hotvedt M, red. Homosexuality: social psychological and biological issues. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 1982.

○